

La moneda de Barcelona al segle X, segons les troballes Espanya-1 i Espanya-2 (925)

X. SANAHUJA ANGUERA

L'aparició d'un conjunt de monedes inèdites capgira completament el paradigma sobre la moneda de Barcelona al segle X.

1. NOTÍCIA DE LES TROBALLES ESPANYA-1 I ESPANYA-2

L'any 1866 va aparèixer en un lloc indeterminat d'Espanya un conjunt de monedes carolíngies datades als segles IX i X. D'ara en endavant, anomenaré aquesta troballa com *Espanya-1*. Una vintena d'aquestes peces van ser publicades aleshores, en forma de notícia breu, a la *Revue Belge de Numismatique*.¹ Entre aquestes peces, predominaven les de les seques de Briuda i Tolosa de Llenguadoc, i destacava un exemplar inèdit, i encara avui únic, de la seca del Puei a nom del rei Raül (923-936).

La importància d'aquest conjunt rau en què era l'únic conegut d'una certa importància amb composició majoritària de monedes de la França meridional i amb datació de la primera meitat del segle X.

Recentment, han aparegut en el mercat numismàtic espanyol i francès algunes monedes que, vistes en conjunt, reproduïxen la composició de la troballa del 1866. Es tracta de monedes carolíngies i feudals del segle X, amb forta presència de les seques de Briuda i Tolosa de Llenguadoc, fins i tot també amb un dinar inèdit del rei Raül, però amb l'afegit d'una sèrie de peces que jo atribuiré a la seca de Barcelona en el transcurs d'aquest article. Aquestes darreres peces no aparei-

1. A. CHASSAING, «Notice sur un denier carlovingien frappé au Puy et portant le nom du roi Raoul, le Puy, 1868». *Revue Belge de Numismatique* (1869), 5a sèrie, p. 250.

xen a la notícia del conjunt Espanya-1, però això no vol dir que no n'hi hagués, car la descripció del 1866 era evidentment parcial i limitada a les monedes d'interès per a la numismàtica francesa. De fet, es dona la coincidència que, a final del segle XIX, algunes monedes semblants a les que presentaré més endavant van ser adquirides per Artur Pedrals. Eren quatre o cinc peces que provenien d'un mateix origen, probablement relacionat amb la troballa esmentada. Aquestes peces van poder ser estudiades per Botet, que les descriu i dibuixa a la seva obra. Amb posterioritat, aquestes monedes es dispersaren en diferents col·leccions públiques.

No és descartable, doncs, que les monedes que presentaré a continuació també haguessin format part de la troballa Espanya-1, ja que la composició, la cronologia i la presumible procedència ibèrica coincideixen sorprenentment. De tota manera, jo m'hi referiré com a *Espanya-2*.

2. COMPOSICIÓ D'ESPANYA-2

Refer part de la composició d'aquest segon conjunt ha estat possible després de recollir dades sobre monedes aparegudes en subhastes públiques o ofertes en comerços numismàtics reals i virtuals els dos darrers anys. Es tracta d'un conjunt que s'ha dispersat àmpliament tant per Espanya com per França. El seu origen és incert, però sembla descartada Catalunya. Moltes de les peces observades són trencades o incompletes i, fins ara mateix, ningú els havia donat cap importància numismàtica.

El conjunt dispersat conté un mínim de quaranta-nou peces segures, encara que el nombre real podria ser molt més elevat. La composició és la que segueix:

- 13 de Briuda (12 diners de Guillem i 1 de Raül)
- 8 de Tolosa de Llenguadoc (3 diners i 1 òbol d'Odó, 3 diners de Carles i 1 òbol incert)
- 1 de Vienne (diner de Lluís)
- 1 d'Arles (diner de Lluís)
- 1 de Llemotges (òbol d'Odó)
- 1 de Verdun (diner de Lluís)
- 1 de Sant Nazaire d'Autun (òbol de Carles)
- 1 de Tours (diner d'Odó)
- 1 de Magúncia (diner d'Arnulf)
- 1 d'Arras (diner de Carles)
- 1 de Pavia (diner de Berenguer)
- i 19 peces atribuïdes a Barcelona

A continuació intentaré establir la cronologia de la troballa, començant pel conjunt de monedes del nord dels Pirineus.

3. ATRIBUCIÓ DE LES MONEDES CAROLÍNGIES

3.1. Fonts: bibliografia i tresors

Pot semblar que, en haver-hi tants estudis sobre les monedes franceses dels segles IX i X, poder establir una cronologia fiable d'aquesta troballa hagi de ser una qüestió molt senzilla. Però no és així. Les monedes d'aquesta època presenten encara molts problemes de datació. La raó principal d'aquesta incertesa rau en la dificultat de poder datar les troballes, com és el cas, que presenten conjuntament monedes a nom d'Odó i a nom de Carles. A nom de quin Carles són les monedes? Poden ser de Carles el Calb (840-877) o de Carles el Senzill (893-923), i els autors que han estudiat troballes semblants no sempre han arribat a les mateixes conclusions. Aquesta dificultat la continuen els principals tractadistes, com són Gariel, Prou, Morrisson-Gruntal i, recentment, Depeyrot.² En molts casos, els treballs més meditats i precisos de Lafaurie³ i Grierson-Blackburn⁴ solucionen dificultats de datació i atribució. En aquest sentit, uns pocs tresors de datació incontestable per la presència de monedes angleses i italianes són els que han de servir com a referent per establir la veritable cronologia de les monedes a nom de Carles de la segona meitat del segle IX.⁵ D'entre aquests tresors, destaquen el de Cuerdale (Lancashire), que és datat l'any 905, i el de Rennes, que és datat entre el 920 i el 923. Aquests són els dos únics tresors importants amb datació del primer quart del segle X.⁶ Segons la meua opinió, el tresor de Cuerdale conté majoritàriament mo-

2. G. DEPEYROT, *Le numeraire carolingien. Corpus des monnaies*, 2a edició, Wetteren-París, 1998; M. PROU, *Les monnaies carolingiennes*, Graz, 1969; E. GARIEL, *Les monnaies royales de France sous la race carolingienne*, 2 vol., Nova York, 1974; (MG): K. F. MORRISON, i H. GRUNTHAL, *Carolingian Coinage*, Nova York, 1967

3. J. LAFAURIE, «Deux trésors monétaires carolingiens : Saumeray (Eure – et – Loire), Rennes (Ille – et – Vilaine)», *Revue de Numismatique*, 1965. Al meu entendre, l'estudi de Lafaurie sobre el tresor de Rennes és un model de referència per a qualsevol estudi sobre les monedes carolíngies i feudals del segle X. Lafaurie s'adonà que la majoria de peces fins aleshores atribuïdes a Carles el Calb sense discussió podien ser emissions (més o menys immobilitzades) del temps de Carles el Senzill. Aquesta consideració trencava amb les obres clàssiques de Gariel i Prou, per exemple, i questionava la datació d'altres tresors publicats anys enrere. Malauradament, el tresor de Rennes conté principalment monedes de les seques septentrionals, que no coincideixen amb les seques representades en el conjunt Espanya-2. Les dues úniques emissions coincidents són tres diners de Tours d'Odó i un diner de Briuda a nom de Guillem. Pel que fa al diner de Briuda del tresor de Rennes, Lafaurie va dedicar-li un article monogràfic: J. LAFAURIE, «Le denier de Brioude du trésor de Rennes», *BSFN* (1966), p. 14-16.

4. (MEC): PH. GRIERSON, i M. BLACKBURN, *The Early Middle Ages (5th-10th Centuries)*, vol. 1 del *Medieval European Coinage*, Cambridge, 1986.

5. El recull de referència sobre els tresors de moneda carolíngia és J. DUPLESSY, *Les trésors monétaires médiévaux et modernes découverts en France, I, 751-1223*, París, 1985. Ara bé, aquesta obra no conté els tresors trobats fora de l'actual França. En el nostre àmbit cal llegir BALAGUER, A. M. «Les troballes de moneda carolíngia a l'àmbit peninsular», *Acta Numismàtica*, núm 17-18, (1987-1988), p. 324-330.

6. També podem afegir a la llista el de Tiszaeszlár (Hongria), de datació posterior al 900, i que conté monedes de Briuda (MG 285). També apareixen monedes de Briuda a tresors posteriors com el de Fécamp, del 975-980 (F. DUMAS-DUBOURG, *Le trésor de Fécamp et le monnayage en France Occidentale pendant la seconde moitié du Xe siècle*, París, 1971), o el del Puei, passat l'any mil (J. LAFAURIE, «Le trésor monétaire du Puy (Haute Loire). Contribution à l'étude de la monnaie de la fin du Xe siècle», *Revue de Numismatique*, XIV, (1952) p. 59-169 i làmines III-VI.)

nedes del regnat de Carles el Senzill. De fet, les monedes italianes, angleses i daneses de Cuerdale no remunten més enllà del 880, excepte en el cas d'una peça anglesa del 866-871. En canvi, moltes de les monedes de Cuerdale s'han atribuït a Carles el Calb i Carles el Gras. Veurem a continuació que algunes d'aquestes monedes d'atribució dubtosa també apareixen al conjunt Espanya-2 que, en ser més compacte, referma la hipòtesi de reatribuir-les a Carles el Senzill.⁷

Pel que fa a tresors similars de procedència ibèrica només disposem d'informació d'un sol cas, publicat per Miquel Crusafont, sobre el qual tornaré més endavant.

3.2. Atribució i comentaris a les monedes

A. Briuda (Brioude)

Briuda sembla ser la seca més representada al conjunt Espanya-2. Hi ha dotze exemplars a nom de Guillem i un a nom de Raül. Aquesta població fou segurament la primera de tot el regne de França on es bateren monedes de caire estrictament feudal. Les peces d'Espanya-2 conegudes són:

Diner. 910-925

A/ +ULELMO COMS Creu

R/ +BRIVITES ❖ Monograma

Clau: ❖: rosa de sis pètals ✓: S ajaguda

Bibliografia: Depeyrot 222 (1.27, 1.15 g); Poey d'Avant XLVIII 22 (var.).

Núm	Anvers	Revers	pes	Ø
1	+UL[....] C[.]MS	+BRIVITES ❖	(1,2 g).	20 mm
2	+ULELMO COMS	+BRIVITES ❖	(1,2 g)	20 mm
3	[.]ULELMO C[...]	[...]VITE ✓ ❖	(1,2 g)	(20 x 17 mm)
4	+ULEL[...]OM ✓	+BRIVI[...] ✓ ❖	(1,1 g)	(20 x 14 mm)
5	+ULELMO COMS	[...]IVITES ❖	(1,2 g).	20 mm
6	+ULELMO COM ✓	+BRIVITE ✓ ❖	1,3 g	21 mm
7	+ULELMO COM ✓	+BRIVITES ❖	(1,45 g)	21 mm
8	+ULELMO COMS	+BRIVITES ❖	(1,35 g)	21 mm
9	+ULELMO COM	+BRIVITES ❖	1,3 g	21 mm
10	+ULELMO COMS	+BRIVITES ❖	1,3 g	20 mm

7. El tresor de Cuerdale no és l'únic que presenta dubtes de datació. Dos tresors molt importants com són Ablaincourt (890) i Issy-l'Évêque (879-884), amb monedes atribuïdes principalment a Carles el Calb, potser haurien de ser revisats.

Làmina I. Espanya-1: Monedes de Briuda al conjunt Espanya-2.

11	+ULELMO COMS	+BRIVITE ✓ ❖	1,2 g	21 mm
12	+ULELMO COMS	+B[...]TECS ❖	1,3 g	21 mm

La datació d'aquesta emissió ha anat millorant amb el pas del temps. Poey d'Avant creia que l'encunyació més important d'aquestes peces s'havia de situar cap a mitjan segle X, de resultes de l'aparició d'algun exemplar als tresors de Fécamp (975-980) i del Puei (inici de l'XI). Estudis posteriors, basats principalment en el tresor de Rennes, han establert que el conjunt de l'emissió és datable al període 920-930. Per tant, és generalment admès que l'inici de les fabricacions fou en temps del comte Guillem el Jove d'Auvèrnia (918-926). De tota manera, Depeyrot la situa abans, cap al 910, en temps del comte Guillem el Vell.⁸

Guillem el Jove restà en principi fidel a Carles el Senzill contra Robert de França i després Raül de Borgonya. Per aquest motiu, Charbonnier⁹ opina que Guillem es va decidir a encunyar moneda al seu nom propi i no al d'uns reis que no reconeixia. L'any 924, en canvi, Guillem va retre homenatge a Raül i n'obtingué el reconeixement dels seus drets sobre el Berry. L'any 926, Guillem va tornar la fidelitat a Carles el Senzill.

Ara bé, fins quan es van emetre monedes a Briuda a nom de Guillem? Fou immobilitzada aquesta emissió durant tot el segle X? En els exemplars presents a Espanya-2, podem observar una certa variació tipològica de les llegendes. Hi ha exemplars amb S normal i d'altres amb S ajaguda, tant a l'anvers com al revers. Hi ha dos exemplars amb llegendes errònies: el núm. 9 acaba COM sense S a l'anvers, i el núm. 12 acaba TECS en lloc de TES al revers. En tots els exemplars vistos, l'acabament de la llegenda del revers du una rosa de sis pètals. Ara bé, aquesta variació és poc important si la comparem amb la varietat de tipus assenyalats per Dumas-Dubourg en el seu estudi sobre el tresor de Fécamp (975-980). En aquest conjunt, hi havia molts diners de Briuda amb les llegendes alterades, amb lletres nexades, i fins i tot algun exemplar sense la rosa de l'acabament de llegenda. En canvi, Dumas-Dubourg no assenyalava cap diner de Briuda amb les S ajagudes.

Sembla probable, doncs, que l'emissió de diners a Briuda a nom de Guillem s'immobilitzés durant un cert temps i que la seva fabricació continués anys després de l'ocultament del conjunt Espanya-2.

Fins aquí no hi hauria massa novetats si no fos per l'aparició d'una peça extraordinària. El diner de Briuda del rei Raül (922-936):

8. Per a la moneda de la zona vegeu: CASTAING-SICARD, *Monnaies féodales et circulation monétaire en Languedoc (Xe-XIe siècles)*, Tolosa de Llenguadoc, 1961; J. LAFAURIE, «Le denier de Brioude du trésor de Rennes!», *BSFN* (1966), p. 14-16; P. BONNASSIE, «La monnaie, les échanges en Auvergne et Rouergue aux IXe-Xe siècles d'après les sources hagiographiques», *Annales du Midi* (1978), p. 275-289.

9. P. CHARBONNIER, *Histoire de l'Auvergne des origines à nos jours*, Clermont-Ferrand, Borée, 1999, p. 140-142.

Làmina II. El diner de Briuda del rei Raül. Evolució de les emissions de Briuda.

13

A/ REX RADVLVFS (el grup LF sembla EI) Creu
 R/ +BRIVITE✓ ❖ Monograma
 Pes: 1,3 g Ø: 21-22 mm Inèdita

La primera qüestió a respondre és evident. Quan va ser encunyada aquesta peça? En principi, dos moments històrics molt propers encaixen en aquesta cronologia. El primer moment és el ja esmentat del trienni 924-926, quan Guillem el Jove va reconèixer momentàniament l'autoritat de Raül. Però també podria haver estat batuda en un segon moment, entre el 927 i el 936. A la mort d'Acfred, germà i successor de Guillem, s'obrí un període històric incert, amb revoltes protagonitzades pels distints senyors feudals de la zona i amb lluites per la successió al comtat d'Auvèrnia. És possible que en aquells moments s'hagués reconegut novament la sobirania del rei Raül.

Filant més prim, podem acostar l'emissió a l'any 924. Certament, el diner de Raül del Puei que va aparèixer al conjunt Espanya-1 és de factura molt semblant a aquest nou exemplar de Briuda. S'ha conservat l'acta de donació de la moneda als bisbes del Puei, que és de l'any 924.¹⁰ Podria ser, doncs, que la veïna Briuda iniciés les fabricacions de moneda a nom de Raül en una data propera.

Per tant, la datació d'aquest diner a nom de Raül queda fixada prudentment entre el 924 i el 936, i agosaradament vers el 925. I això ens obliga a atribuir emissions a nom de Guillem anteriors i posteriors a aquesta data. Les anteriors estan provades per l'aparició d'un exemplar al tresor de Rennes (915-923). I les posteriors queden ara establertes pel gran nombre d'exemplars apareguts al tresor de Fécamp (975-980) que no apareixen a Espanya-2.

En resum, la cronologia proposada per a les monedes de Briuda del segle X és la següent:

		Pes (g)	
A nom de Guillem	(910-936)	1,2-1,4	Llegendes regulars amb S normal o ajaguda Ø: Orla central: 10-11 mm
A nom de Raül	(924-926)	1,2	Ídem
A nom de Guillem	(926-980)	1,0-1,2	Llegendes regulars o alterades amb S normal Ø: Orla central: 13-14 mm

10. E. GARIEL, *Les monaies...*, p. 47.

B. Tolosa de Llenguadoc (*Toulouse*)

Al conjunt hi apareixen monedes a nom d'Odó, a nom de Carles, i també un exemplar d'atribució incerta. Malgrat el que podríem pensar, la catalogació de les monedes d'una ciutat tan important com Tolosa de Llenguadoc és ben lluny de ser satisfactòria.

Pel que fa a les monedes d'Odó, no hi ha problemes d'atribució. Aquestes peces apareixen també al tresor de Cuerdale (905).

Diner. 888-898:

A/ + O:D:DO REX FR – C Creu

R/ +TOLOSA' CIVI O/D/D/O posat en creu. Punt central

Bibliografia: Depeyrot 1012; Gariel XLVIII-53; Poey d'Avant XXIX 10; Prou 823 (1,56 g)

Núm	Anvers	Revers	pes	Ø
14	[...]O REX[...]	[...]OLOS[...]	(0,6 g)	(16 × 11 mm)
15	[...]:D:DO REX FR	+TO[...]’ CIVI	(1,2 g)	(20 × 16 mm)
16	+O:D:DO REX FR-C	+TOLOSA CIVI	1,4 g	19,50 mm

Òbol. 888-898:

17 Semblant als anteriors. Lectures completes. Pes: 0,79 g, Ø: 15 mm.

Bibliografia: Depeyrot 1014; Gariel XLVIII-53, MG 1339.

Més interessant és la presència de tres diners a nom de Carles. Precisament, moltes peces d'aquest tipus van sortir al conjunt Espanya-1.¹¹

Prou atribueix les monedes de Tolosa de Llenguadoc a nom de Carles a Carles el Gras (884-887) i Gariel i Depeyrot les situen en temps de Carles el Senzill (898-929). Ara bé, Depeyrot divideix l'emissió única de Prou en dues, una per a Carles el Calb emperador (875-877) i l'altra per a Carles el Senzill, basant-se només en la diferència d'estil de l'escriptura, tot i que els pesos coneguts per a les dues emissions són significativament semblants (1,01-1,64 g la primera; 1,01-1,70 g la segona). Depeyrot veu necessari situar una primera emissió en temps de Carles el Calb a causa que alguna d'aquestes monedes havia aparegut al tresor de Cuerdale (905). Però, com he dit anteriorment, jo crec que són precisament les monedes de Carles el Senzill les que han d'aparèixer representades a Cuerdale. Per això mateix, i perquè la resta de monedes del conjunt són sempre posteriors al regnat d'Odó, jo m'inclino a atribuir-les sense reserves al regnat de Carles el Senzill (898-929).

11. E. GARIEL, *Les monaies...*, p. 143.

Diner. 898-926:

A/ + CARLVS IMP R

Creu

R/ +TOLOSA + CIVI

C/A/R/L posat en creu

Bibliografia: Depeyrot 1016; Gariel LII 78; Poey d'Avant XXIX 10; Prou 821 (1,64 g).

Núm	Anvers	Revers	pes	Ø
18	+CARLVS IMP R	+TOLOSA + CIVI	1,3 g	19,50 mm
19	+CARLVS IMP R	+TOLOSA + CIVI	1,3 g	19 mm
20	+CARLVS IMP R	+TOLOSA + CIVI	1,3 g	19,50 mm

Una altra consideració important és que a Espanya-2 no apareix cap moneda de Tolosa de Llenguadoc a nom conjunt de Carles el Senzill i el bisbe Hug.¹² Aquesta emissió s'hauria de datar estrictament entre el 926 i el 929, que és el breu període en què van coincidir tots dos personatges. Fixeu-vos en la coincidència entre la proposta anterior de datació del diner de Briuda de Raül, l'any 924, i la data límit d'inici de les emissions conjuntes de Carles i Hug, el 926.

Ja tenim la datació del conjunt Espanya-2.

Queda fora d'aquestes consideracions una peça inèdita que restarà, per ara, sense atribuir.

Òbol. ?

21

a/ [...]N· CR[...]

Creu

r/ [...]LOSA CIVI

O/D/D/O posat en creu. Punt central

pes: (0,35 g)

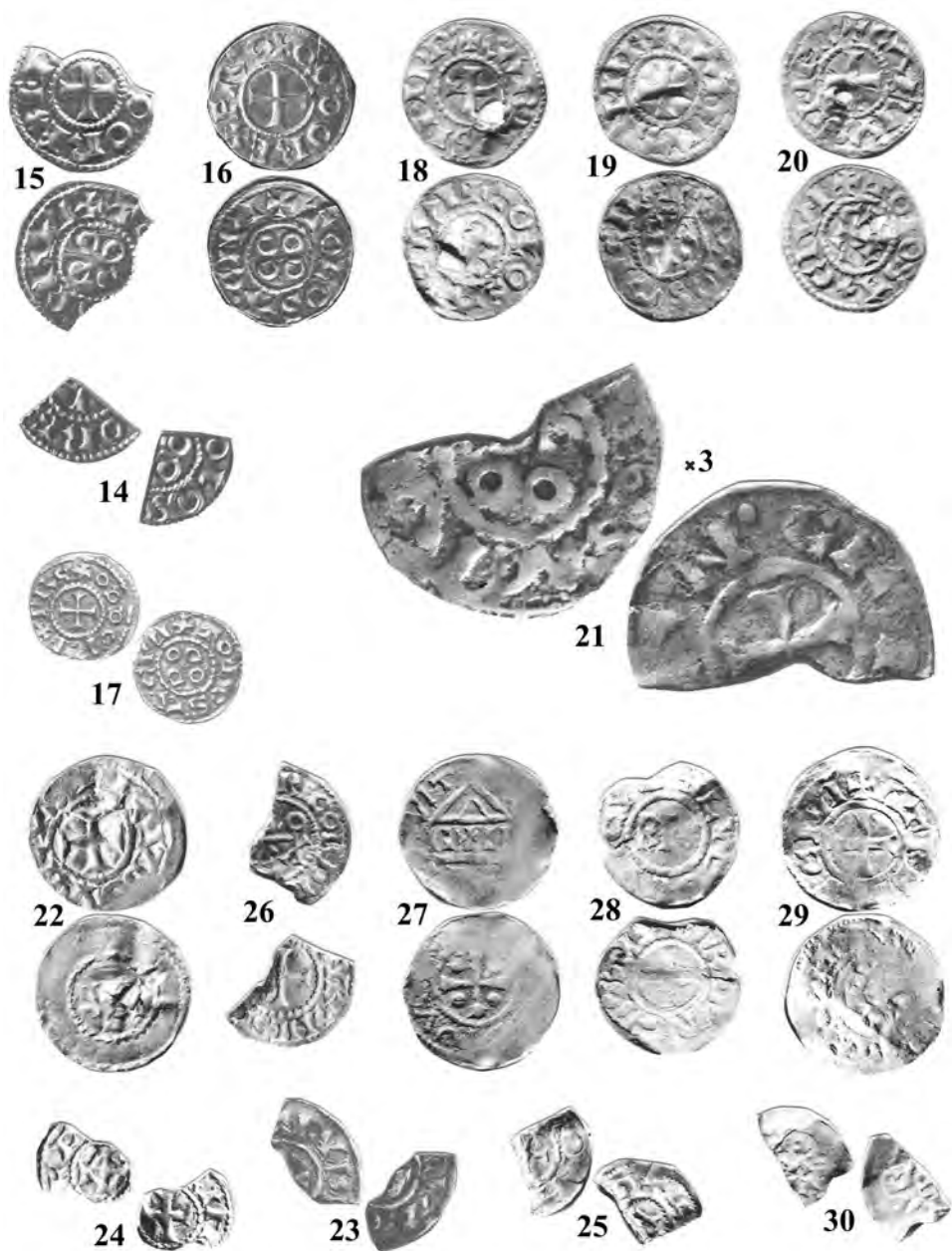
Ø: (14 × 9 mm)

Bibliografia:

Inèdita.

Es tracta d'un òbol de Tolosa de Llenguadoc, sense cap mena de dubte, i du el monograma odònic característic. Ara bé, la llegenda de l'anvers no sembla correspondre's a la coneguda per al rei Odó. Tampoc s'acosta a cap llegenda genèrica tipus +GRATIA DEI REX o +XPISTIANA RELIGIO. Què vol dir l'anvers? Podria ser el nom d'algun comte tolosà? Tampoc aquesta possibilitat sembla massa realista, atès que entre el 900 i el 961 se succeeixen comtes de nom Odó i Ramon i que una lectura tipus RAMAN' GR(ATIA) sembla massa forçada. Podria tractar-se també d'un error del gravador. En qualsevol cas, ara per ara no podem filar més prim.

12. Es tracta de la peça catalogada per Depeyrot 1017, De Mey 36, Poey d'Avant 3656, Gariel LII-81.

Làmina III. Monedes de Tolosa, Vienne, Arles, Llemotges, Autun, Tours, Magúncia, Verdun, Arràs i Pavia al conjunt Espanya-2.

C. Vienne

22

Diner. 901-928.

A/ [+] LVDOVVICVS	Creu
R/ sense llegenda	V[I] al centre
pes: (1,1 g)	Ø: 21 mm

Bibliografia: Depeyrot 1145 sim. (1,28-1,37 g); Gariel LXIII 3; Poey d'Avant CVI 1-3; Prou 849 (1,32 g).

Sembla indiscutible l'atribució d'aquesta peça a Lluís el Cec, rei de Provença (890-928). Tot i que només du el títol de rei, aquesta emissió pot ser posterior al seu nomenament com a emperador, l'any 901, sobretot perquè el tipus de revers, ben característic d'aquesta seca, es repeteix en les monedes feudals posteriors al 930. Per tant, la datació més plausible per a aquesta peça és del 905 al 928, l'època de la regència d'Hug d'Arles.

D. Arles

23

Diner. 890-929.

A/ [+] LVD[OVVICVS]	Creu
R/ [+ AR] ELA [CIVIS]	Monograma
Pes: (0,4 g)	Ø: (16 × 8 mm)

Bibliografia: Depeyrot 72; Poey d'Avant 4796; Gariel XXXVII-2.

Malgrat la petita part de les lectures visibles, aquesta peça correspon indiscutiblement a Lluís el Cec, com a rei de Provença (890-929).

E. Llemotges (Limoges)

24

Òbol. 888-898.

A/ (+ ◇ D ◇ RE) X F	◇
R/ (+ L) IM (◇ VICAS)	Creu
Pes: (0,6 g)	Ø: (10 × 13 mm)

Bibliografia: Depeyrot 512; Poey d'Avant L-15; Gariel XLVII-28.

Òbol a nom d'Odó sense problemes de datació, tot i que la moneda de Llemotges fou immobilitzada durant la major part del segle x. Cap a l'any mil encara hi havia diners a nom d'Odó que eren de nova encunyació.

F. Autun, monestir de Saint Nazaire

25

Òbol. 840-922.

A/ [+ M]ONT [S NAZ]

Creu

R/ + K[ARL' CT] D

Monograma REX

Pes: (0,4 g)

Ø: (15 × 11 mm)

Bibliografia: Depeyrot 95 sim.; Gariel XXXIX 15-18; Poey d'Avant CXXX 3 (el diner); Prou 603 sim. (el diner).

Emissió atribuïda a Carles el Senzill (893-922) per Prou, que no coneixia l'òbol, però sabia que en un document del 900 aquest rei havia concedit la moneda a l'església de Sant Nazari. Gariel només publica l'òbol i és l'únic que el descriu correctament, atribuint-lo a Carloman. Depeyrot atribueix en bloc totes les monedes de Saint Nazaire a Carloman (879-884), circumstància que permet justificar la presència de peces al tresor d'Issy-l'Evêque (879-884). Finalment, i per la mateixa raó, Grierson-Blackburn atribueixen aquesta emissió a Carles el Calb (840-877). En aquest cas, l'atribució precisa és difícil, perquè no podem conèixer el pes de la peça sencera ni tampoc la llegenda exacta de la moneda del conjunt.

G. Tours

26

Diner. 888-898.

A/ [+MISE]RICORDI[A D-I] Monograma

R/ [+HT]VR(NES C[IVITAS] Creu

Pes: (0,8 g)

Ø: (19 × 12 mm)

Bibliografia: Depeyrot 1043; Poey d'Avant XXX 21; Gariel XLVIII 56-58; MEC 982-983.

L'atribució a Odó (888-898) no presenta massa dificultats malgrat que hom ha assenyalat l'existència d'exemplars molt semblants amb el monograma de Robert (922-923) o Raül (923-936), que es distingeixen per detalls que no són visibles en aquest fragment.

H. Magúncia (Mainz)

27

Diner. 887-912.

A/ ...V...

Creu, punts als espais

R/ ...VIT

Temple amb creu central

Pes: 1,6 g

Ø: 21 mm

Bibliografia: Depeyrot 584-585; Gariel LXII-1, LXIV-3 a; MG 1532, 1533.

Es tracta d'un diner de Magúncia indeterminat. Per la tipologia, ha de ser d'Arnould (887-899) o potser de Lluís IV l'Infant (899-912). Jo no tinc prou coneixements per identificar-la amb precisió. En tot cas, la cronologia no s'aparta de la resta de peces del conjunt.

I. Verdun

28

Diner. 899-912.

A/ + LVDOVVICVS

REX

R/ +VIRDVN CIVITAS

Creu

Pes: (1,5 g)

Ø: 19 mm

Bibliografia: Depeyrot 1136 sim. (però VIRDVNI); Gariel LVI 36-37; MG 1621, 1623.

Es tracta d'un diner de Verdun de Lluís IV l'Infant (899-912).

Gariel i Depeyrot atribueixen aquesta peça a Lluís IV d'Ultramar (936-954), circumstància que en aquest context esdevé problemàtica. D'una banda, perquè cap altra moneda d'aquest conjunt depassa l'any 930. I, de l'altra perquè el pes elevat de la peça (1,50 g) contrasta amb els pesos rebaixats de la majoria de peces datables després del 930. Si gratem una mica, però, veurem que l'atribució a Lluís l'Infant és més encertada. Així, els tipus amb REX central apareixen ben aviat, amb Lluís el Cec (887-928), rei de Provença a Lió i Arles, i també a Verdun amb Carles el Senzill (893-923) i Enric l'Ocellaire (919-936). No es tracta, doncs, d'una tipologia tardana. Però la prova més concloent de la nova proposta la trobem als mateixos reculls de Gariel i Depeyrot. Aquests autors atribueixen un diner semblant, de la seca de Metz, a Lluís l'Infant (899-912), a causa que és representat al tresor de Rennes (915-923).¹³

13. Es tracta de la peça catalogada a Depeyrot 655; Gariel LV-17; MG 1617.

J. Arras

29

Diner. 898-923.

A/ + ATREBAS CIVI

Creu

R/ + GRATIA D[EI R]EX

Monograma

Pes: 1,3 g

Ø: 21 mm

Bibliografia: Depeyrot 81; Gariel XLIX 3; Prou 225 (1,72 g).

Gariel i Prou atribueixen aquesta peça a Carles el Senzill (898-923). Ara bé, Depeyrot la creu de Carles el Calb (840-877) perquè en van aparèixer dos exemplars als tresors de Ablaincourt (890) i Cuerdale (905), respectivament. El pes moderat sembla acostar-la més a l'època de Carles el Senzill i, segons el meu criteri, la seva presència a Cuerdale referma la hipotesi.

K. Pavia

30

Diner. 915-924.

A/ + XPII (TIANA RE)

PA / PIA / CI en tres línies

R/ (BERENGA)RIVS (INP)

Creu interior amb punts als espais

Pes: 1,6 g

Ø: 21 mm

Bibliografia: MEC 1019; Gariel LXV-2.

Es tracta d'un fragment de diner de Pavia. Amb dificultats, es pot atribuir a Berenguer, primer rei d'Itàlia (888-900) i després emperador (915-924).

4. RECAPITULACIÓ CRONOLÒGICA I METROLÒGICA DE LES MONEDES CAROLÍNGIES

Excepte la peça de Sant Nazari d'Autun, que podria ser de datació més reculada, però en cap cas confirmada, tota la resta de monedes és atribuïble al període 887-936 i, com he argumentat en els casos de Briuda i Tolosa, podríem precisar la data límit de la troballa en l'any 925.

Pel que fa a la metrologia, es pot donar per bona la idea que el diner de l'època de Carlemany que pesava 1,60 grams va anar reduint-se fins als 1,50 grams en temps de Carles el Senzill, i fins als 1,20 grams cap a l'any 910. Ara bé, Grierson-Blackburn assenyalen les dificultats que pot ocasionar l'estudi del pes de monedes aïllades, ja que aquesta tendència clarament regressiva només es pot compro-

var treballant amb una àmplia població de monedes. Les peces presents a Espanya-2 no s'allunyen del paradigma metrològic proposat per a final del segle IX i pincipi del X, ja que la majoria pesen entre 1,3 i 1,4 grams.

5. ATRIBUCIÓ DE LES MONEDES DE BARCELONA

Analitzem ara les peces que completen la troballa. Es tracta d'unes monedes que s'allunyen completament de les dades metrològiques que acabem de repassar. Són peces, doncs, que no pertanyen al mateix sistema monetari, però que han de tenir una cronologia semblant. Són peces que atribueixo a Barcelona.

N'hi ha tres tipus bàsics que anomenaré de manera despreocupada així: episcopals, de la creu i dels anells. En total són dinou peces: cinc episcopals, sis de la creu, sis dels anells i dues peces singulars que he inclòs en el grup de les de la creu.¹⁴

A. Emissions episcopals

Em refereixo a les monedes de transició carolíngia conegudes des de fa temps. Sembla clar que l'inici d'aquestes emissions es remunta als primers anys del bisbe Frodoí (c. 861-c. 890). És a dir, que les monedes havien de dur el nom del rei Carles el Calb (840-877) o el dels seus successors. Es tracta, doncs, de monedes episcopals, i no pas comtals. El dibuix central que duen empremtat s'ha relacionat amb un monograma degenerat, amb la representació del túmul de santa Eulàlia descobert pel bisbe Frodoí, i també amb el símbol episcopal de la mitra. Cap de les tres teories sembla favorable. Podem descartar la primera, car l'objecte empremtat segueix unes pautes ben definides que l'allunyen de cap degeneració atzarosa. Dificilment podria ser una mitra, perquè aquest atribut no és documentat a Occident fins passat l'any 1000. Pel que fa al túmul de santa Eulàlia, la dificultat rau en què no coneixem cap representació gràfica d'aquest monument, certament important a la seva època.

Quatre exemplars d'aquestes emissions són presents al conjunt. Els quatre exemplars són de pesos i mides molt variats: entre 0,2 i 0,8 grams, i entre 11 i 15 mm. Fins ara no es coneixia cap exemplar de pes i mòdul reduït (vegeu el catàleg, núm. 8). Un dels exemplars du la imitació de la llegenda odònica a l'anvers, fet que permet relacionar l'emissió amb el grup de monedes dels anells.

14. En parlar de la moneda de Barcelona, segueixo l'obra de referència A. M. BALAGUER, *Història de la moneda dels comtats catalans*, Barcelona, 1999, que recull treballs anteriors de la mateixa autora i de Miquel Crusafont, publicats des del 1979 ençà.

B. Emissió de la creu i variacions

Es tracta d'unes petites monedes de plata, de llegendes estrafetes i completament indesxifrables, que duen com a motiu central, a totes dues cares, o bé una creu eixamlada, o bé una creu formada per quatre triangles.

Aquestes monedes no han estat mai atribuïdes, però no és el primer cop que apareixen publicades. Joaquim Botet va arribar a examinar-ne i dibuixar-ne un exemplar que pertanyia a la col·lecció Pedrals.¹⁵ Botet va assenyalar la possibilitat que aquestes peces fossin de Barcelona, però reconeixia que no hi havia cap indicatiu clar i que també podria tractar-se d'emissions forànies. A causa d'aquestes dificultats, Balaguer i Crusafont optaren per no incloure-les en el recull de monedes comtals.

El pes i el tamany d'aquestes monedes és molt regular, proper als 0,5 g i als 13-14 mm de diàmetre. He pogut repertoriar sis exemplars del conjunt Espanya-2, més l'exemplar dibuixat per Botet i actualment conservat al Gabinet Numismàtic de Catalunya. (Vegeu el catàleg, núm. 9.)

A més, hi ha dos tipus de peces més que són relacionats amb aquest grup i que he afegit a continuació. El primer tipus és en tot igual al tipus de les creus, però en una cara hi apareix un dibuix indesxifrat que podria ser una creu de cinc braços. Una d'aquestes peces surt d'Espanya-2 i un segon exemplar el dibuixa Botet (catàleg, núm. 10).

El segon tipus és més sorprenent. S'assembla a les monedes de les creus però en una cara sembla dur una mena de monograma carolingi. Com que l'art és més aviat pobre, podria tractar-se també d'una creu mal dissenyada (catàleg, núm. 11).

C. Emissió dels anells

A la col·lecció Pedrals hi havia també un exemplar d'òbol amb la figura de tres anells. Botet el va dibuixar i el va arribar a relacionar amb el diner de Ramon Borrell (992-1018) que també du aquests símbols. Botet, però, no va poder llegir la inscripció d'aquesta peça i va preferir no atribuir-la sense estar segur del que hi deia. Pio Beltran, Balaguer i Crusafont van localitzar aquest mateix exemplar i un de segon a l'Institut de València de Don Juan de Madrid i, malgrat que tampoc els van poder llegir, van creure convenient atribuir-los a Ramon Borrell, atesa la seva semblança evident.

Ara en tenim sis exemplars més i sabem que la majoria d'aquests òbols duen tres o quatre anells, de grans dimensions, a la llegenda del revers, per bé que la seva disposició a la llegenda sembla diferent en les diverses peces. Aquests anells també s'observen a les peces de l'IVDJ. A la darrera de les peces dels anells del catàleg (vegeu la 12i) es llegeix...LVS amb una certa claredat. En d'altres exemplars, la llegenda de l'anvers també sembla insinuar + (KARLVS, però el més

15. J. BOTET, *Les monedes catalanes*, Barcelona, 1908-1911, vol. 2, p. 547.

probable és que totes aquestes lectures siguin més pròpies de la il·lusió que no pas de la realitat. Les llegendes són, com en el cas del tipus de les creus, indesxifrables. Pel que fa als anells de la llegenda del revers, no hi ha dubte que són una imitació, conscient o no, del mot O:D:DO que apareix a les monedes de Tolosa de Llenguadoc. En alguns casos, es poden apreciar els dos punts de separació de lletres, tal com apareixen també a les monedes tolosanes.

6. RECAPITULACIÓ CRONOLÒGICA I METROLÒGICA DE LES EMISSIONS ATRIBUÏDES A BARCELONA

6.1. Atribució a Barcelona

Disposem de tres tipus monetaris de metrologia similar i classificables en un breu espai temporal. D'una banda, sembla clar que pertanyen a emissions efectuades a la Marca Hispànica. Això ho podem afirmar perquè no ha aparegut cap d'aquestes peces al nord dels Pirineus i, sobretot, perquè la seva metrologia s'allunya completament de la metrologia coetània del món carolingi.

Arribats a aquesta conclusió, seria fàcil intentar atribuir cada tipus a una seca diferent. Ho podríem intentar perquè la documentació ens facilita aquest camí. Per exemple, els documents ens assabenten de l'existència de moneda pròpia als comtats d'Osona i Girona al llarg del segle IX. Sense descartar aquesta possibilitat, l'estudi tipològic de les monedes ens mena a considerar-les totes de Barcelona. Les consideracions al respecte són les següents:

A. És clar que les primeres emissions episcopals de mòdul gran són de Barcelona perquè duen la llegenda BARCINO, i també és clar que el diner de Ramon Borrell amb els tres anells també és d'aquesta procedència perquè du la llegenda BARCA.

B. Per tant, no hi ha dificultat a l'hora d'atribuir a Barcelona tota la resta de monedes de mòdul més petit que també duen l'empremta episcopal, i també les que duen tres anells. Sobretot si tenim en compte que aquests símbols no es coneixen representats a cap altra seca coneguda.

C. Per si el punt anterior pogués oferir algun dubte, la relació de totes dues sèries de monedes queda confirmada pel fet que una de les episcopals més petites du la imitació odònica a la llegenda, com també la duen moltes de les monedes amb anells.

D. El tipus creu no du mai la imitació odònica. Ara bé, en la majoria dels casos les creus són formades per quatre triangles, que és una figura que també apareix en el revers d'algunes episcopals petites.

E. I, finalment, les llegendes estrafetes són molt semblants en tots tres tipus, sovint formades per figures triangulars i traços característics.

Per tant, tots tres tipus de monedes semblen fetes per les mateixes mans. El més probable és, doncs, que totes fossin obrades a Barcelona. De tota manera, és

veritat que no es pot descartar del tot que algun dels tipus (sobretot els de les creus) no fos d'Osona o de Girona, per exemple. Al segle X els especialistes en la fabricació de moneda devien escassejar i potser eren cridats a dirigir les operacions en més d'un taller emissor. Això explicaria la similitud de les monedes. Però aquesta segona hipòtesi és, ara per ara, menys sòlida que l'anterior.

6.2. Cronologia i metrologia

És obvi que aquestes monedes de Barcelona no poden ser de datació massa allunyada de la de la resta de peces del conjunt Espanya-2 (i/o Espanya-1). Per tant, aquestes petites monedes amb anells tampoc poden ser coetànies del diner amb anells de Ramon Borrell (992-1018). La cronologia probable per al conjunt dels tres tipus ha de ser, doncs, 887-925.

La nova cronologia proposada per a aquestes monedes és una dada sorprenent que capgira la classificació de les monedes barcelonines anteriors a l'any mil. Però encara hi ha una dada més sorprenent: llur metrologia. És clar que el pes i el diàmetre de les monedes atribuïdes a Barcelona no es corresponen amb els de les monedes de metrologia carolíngia. Fixem-nos:

Els pesos i diàmetres de les monedes del tipus creu i anells són força regulars, aproximadament de 0,5 g i 14 mm. En canvi, el ventall de pesos i diàmetres del tipus episcopal s'eixampla considerablement quan hi incorporem els estudiats i publicats per Balaguer i Crusafont. Podem agrupar els exemplars ja coneguts i els nous exemplars publicats ara, segons un nou criteri de diàmetre, pes i lectures:¹⁶

Com s'explica aquesta metrologia tan diferent de les monedes carolíngies i feudals coetànies? Amb quin valor es poden relacionar les monedes de només 0,2 grams de pes? Com que els documents escrits callen, haurem de fer volar la imaginació per intentar donar explicació a aquest fenomen. Jo proposo a continuació fins a quatre hipòtesis que poden explicar per què les monedes de Barcelona són tan singulars. Però ja avanço que cap no és ni de lluny satisfactòria.

	Pes	Ø	Lectures	Datació
Episcopal gran	1,3-1,5 g.	18-21 mm.	Clares	860-880
Episcopal mitjana:	0,8-1,1 g.	15-17 mm.	Visibles	880-900
Episcopal petita (òbol)	0,5-0,6 g.	13-14 mm.	Visibles	880-900
Episcopal mitjana:	0,8-1,1 g.	15-17 mm.	Degenerades	900-910
Episcopal petita / Anells / Creus:	0,5-0,6 g.	13-14 mm.	Il·legibles	910-925
Episcopal molt petita (òbol?)	0,2-0,3 g.	10-12 mm.	Il·legibles	910-925

16. Descartant només unes poques anomalies. La peça Balaguer 10-3, per exemple, sembla més aviat retallada.

A. La hipòtesi de la reducció de pes

És possible que, partint d'un diner de pes 1,5 g, atribuït al regnat de Lluís el Pietós (814-840), la moneda barcelonina anés evolucionant, de manera autònoma i per causes desconegudes, fins a un diner de només 0,5 grams a principi del segle X. Les monedes de 0,2 g podrien ser els òbols d'aquests diners de pes de mig gram. En contra d'aquesta hipòtesi podem argumentar que aquesta reducció no es produeix en cap altre territori del que fou el domini carolingi i que els diners de Tolosa de Llenguadoc i d'altres seques circulaven conjuntament amb les petites monedes barcelonines. A favor de la hipòtesi hi ha ben pocs indicis. D'una banda és un fet favorable la mera existència comprovada d'aquestes peces de pes reduït. De l'altra, podríem intentar relacionar aquestes monedes de pes de mig gram amb els diners de plata de pes reduït que s'encunyaren dècades més tard, durant el regnat de Berenguer Ramon I (1018-1036) a Barcelona, i potser abans.

B. La hipòtesi dels divisors carolingis

Una segona hipòtesi consisteix a atribuir a les seques catalanes el batiment exclusiu de divisors dels diners carolingis que circulaven amb normalitat per tot el territori. Tot i que sembla raonable, ni tan sols disposem de gaires notícies al respecte. Només una troballa ha estat publicada per Miquel Crusafont.¹⁷ Ara bé, l'existència de monedes de pes de 0,2 i 0,3 grams dificulta aquesta hipòtesi, perquè una cosa és la fabricació d'òbols per completar les transaccions i una altra és fabricar pugeses *avant la lettre*.

C. La hipòtesi andalusina

De totes quatre hipòtesis, aquesta és la més complicada. Podríem pensar que el batiment de moneda a Barcelona es limitava a les monedes de plata de petit pes que servien per complementar la circulació normalitzada dels grans dirhems de plata de l'emirat de Còrdova. A favor d'aquesta idea, podem argumentar que la singularitat metrològica de la moneda barcelonina només pot explicar-se pel con-

17. M. CRUSAFONT, «Consecuencias de dos hallazgos de monedas catalano-carolingias de transición», a *Mélanges offerts au docteur J. B. Colbert de Beaulieu*, 1987, p. 227-234. La troballa anomenada *Catalunya* té una datació final entre el 898 i el 929, però podria concretar-se poc després de l'any 900. Contenien només sis peces: un diner de Tolosa de Llenguadoc d'Odó, un òbol de Tolosa de Llenguadoc de Carles el Senzill, un diner d'Arles de Lluís el Cec, un diner de Saint Fursy de Peronne d'Odó i dues monedes episcopals de Barcelona. Aquestes darreres peces no són de les de mida més petita que apareixen a Espanya-2 (925), sinó de les que jo he agrupat dins la categoria de mida mitjana, ja que tenen un pes respectivament de 0,92 i 0,62 g i un diàmetre de 17,50 i 15 mm, i són de lectura visible.

tacte continuat amb el món musulmà de la Península. Però, en canvi, també podem oposar-hi que el pes d'aquestes petites monedes no es correspon amb cap divisor del dirhem i que, a més, en aquesta època, la moneda del turbulent emirat cordovès circulava a pes.

D. La hipòtesi de la circulació a pes

Es tracta d'una hipòtesi molt suggerent, però que no és gens documentada. Podria ser que, a imitació del que passava coetàniament a l'al-Andalus, la moneda de plata barcelonina circulés tota a pes. En aquest cas, les denominacions *diner* i *òbol* deixarien de tenir sentit estrictament com a moneda física. Adverteixo que desenvolupar aquesta hipòtesi pot comportar el replantejament de moltes certituds que semblen immutables. Per exemple, un pagament de cinc diners de moneda barcelonina podria no ser el conjunt de cinc monedes de plata de valor d'un diner, sinó el conjunt d'un determinat nombre de monedes de plata que valguessin, entre totes, cinc diners. I, si aquesta hipòtesi és plausible per a principi del segle X, també ho podria ser per a la primera meitat del segle XI, quan les mencions de «moneda grossa» sovintegen a la documentació i ens fan ballar el cap.

Òbviamment, però, i aquesta és l'objecció principal per a aquesta hipòtesi, la circulació de la moneda a pes impedeix el lucre en la fabricació de la moneda, ja que l'emissor no pot beneficiar-se de la diferència entre el seu valor intrínsec i el seu valor oficial.

7. CATÀLEG COMENTAT DE LES MONEDES DE BARCELONA DELS SEGLES IX i X

Intentaré reconstruir el catàleg de les emissions barcelonines dels segles IX i X.

A. Carlemany (768-814) i Lluís el Pietós (814-840), reis de França

Segons Balaguer i Crusafont, Carlemany fou el primer rei franc que féu encunyar moneda a Barcelona, després de l'any 801. Aquesta atribució es recolza en el fet que van aparèixer diners de Girona i Empúries, de tipologia semblant, a la ciutat de Duurstede, que fou destruïda abans del 840. De tota manera, la metrologia d'aquestes monedes no sembla adequar-se exactament als paràmetres carolingis reformats a partir del 794.

B-1

Diner. 801-814.

a/ +CARLVS REX FR

Creu interior

r/ +BARCINONA

Monograma de Carlemany

Pesos: (0,96), (1,21), 1,05 g

Ø: 20-20,80 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 4; Depeyrot 122 (1,45 g); Gariel XXII 34-35.*Troballes:* Duurstede (a. 840).

La seca de Barcelona va funcionar durant el regnat de Lluís el Pietós, empremtant les monedes amb una tipologia característica: el nom de la seca apareix ocupant tot el camp del revers de la moneda, ja sigui en una, dues o tres línies. Depeyrot intenta delimitar aquesta emissió al breu espai temporal del 819-822, però aquesta hipòtesi no sembla raonable. La metrologia d'aquestes monedes s'adequa als paràmetres generals de tot el regne.

B-2

Diner. 814-840.

a/ +HLVDOVVICVS IMP

Creu interior

r/ BAR / CINO / NA

Llegenda que ocupa tot el camp, en tres línies

Pesos: 1,30-1,70 g

Ø: 20-22 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 7; Depeyrot 123; Gariel XV 35-37.*Tresors:* Belvezet (c. 820); Veuillin (c. 820).**B. Carles el Calb, rei de França (840-877)**

Les emissions monetàries de Carles el Calb es divideixen en dos períodes cronològics: abans i després de l'edict de Pitres (864) que va servir per modificar les característiques de les monedes encunyades al regne de França. Crusafont va atribuir a aquest primer període uns òbols que continuen la tipologia emprada durant el regnat de Lluís el Pietós. El tipus amb llegenda que ocupa tot el camp del revers es continua utilitzant en algunes seques durant el regnat de Carles, però deixa de ser el tipus monetari principal. A nom de Carles, coneixem òbols barcelonins, però no pas diners. Aquesta característica la comparteixen només dues seques més: Bourges (AQVI-TANIA) i Aquisgrà (PALA-THIA).

B-3

Òbol. 840-862

a/ +CARLVS R(E)X (F)

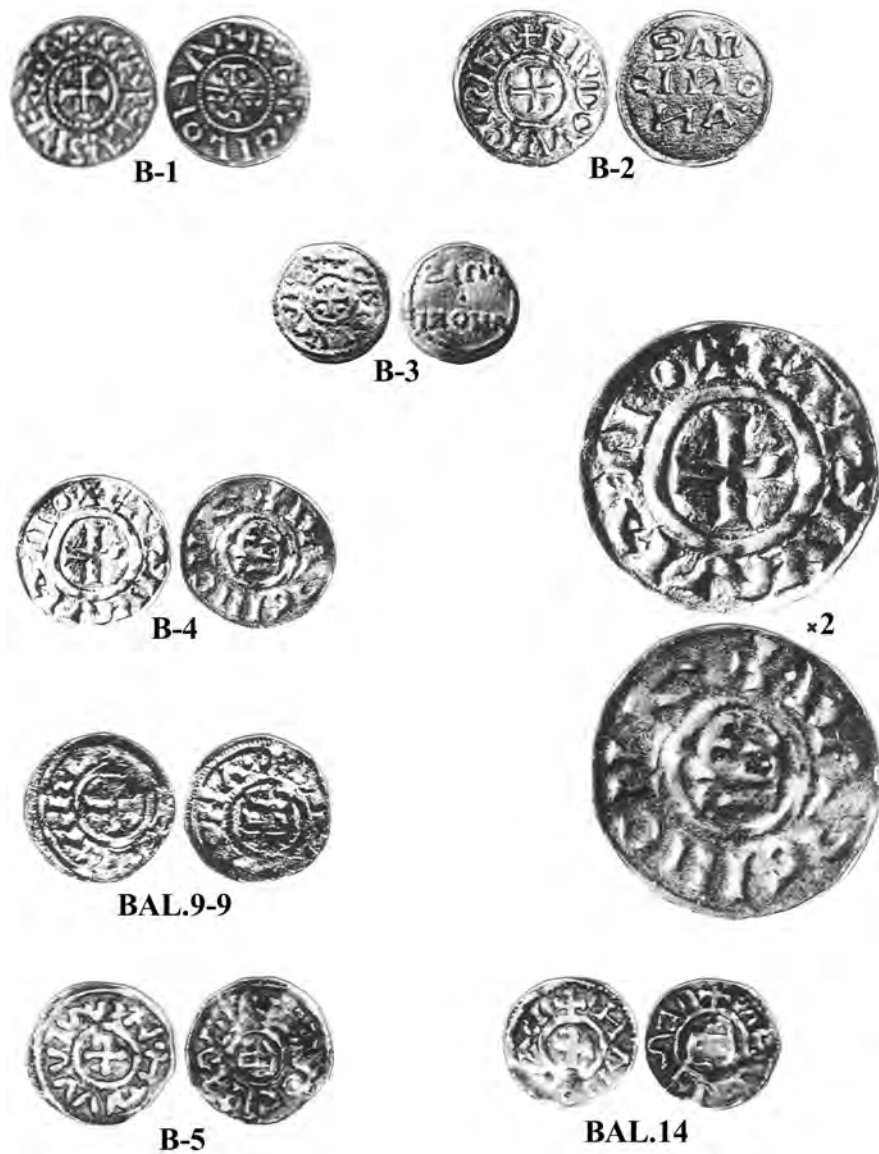
Creu interior amb punts als espais

r/ BARC / · / (I)NONA

Inscripció en dues línies separades per un punt

Pesos: (0,39), 0,52, 0,60 g

Ø: 16,5 mm

Làmina IV. Catàleg de monedes de Barcelona: Reials i episcopals de Carlemany a Lluís III.

Bibliografia: Balaguer tipus 8; Depeyrot 124.

L'edict de Pitres del 864 establia que les monedes haurien de dur, d'aleshores en endavant, el monograma de Carles i la llegenda +GRATIA DEI REX en una mateixa cara. Aquesta ordre, però, no sembla afectar la moneda barcelonina, perquè, entre 860 i 878, fou delegada a favor del bisbe Frodoí i els seus successors. Coneixem aquesta cessió perquè fou confirmada, o potser per primer cop anotada, per Lluís el Tartamut l'any 878.

Des d'aquest moment, les monedes barcelonines passen a ser de titularitat episcopal, tot i que durant els primers decennis es mantingué el nom del rei franc a les monedes. La metrologia inicial ens obliga a adjudicar unes poques peces, entre totes les episcopals conegudes, al regnat de Carles el Calb.

B-4

Diner. 860-877

a/ +CARLVS REX II o similar Creu interior

r/ +BARCINONA. Símbol desconegut en forma de rusc

Pesos: 1,38, 1,49 g Ø: 19,50-21 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 9-1 i tipus 9-9.

C. Lluís el Tartamut (877-878) i Lluís III (879-882), reis de França

Dues peces episcopals úniques semblen dur el nom de Lluís a l'anvers. Ambdós exemplars tenen una factura diferent de les atribuïdes a Carles el Calb i unes llegendes estrafetes que cal relacionar amb el nom de Lluís. Totes dues peces mantenen un diàmetre i un pes alts. Per tant, hem de considerar que durant el període 877-882 encara es mantenia la metrologia tradicional carolíngia a les emissions episcopals barcelonines, però també que ja s'havia iniciat un procés de degradació de les llegendes de les monedes.

B-5

Diner. 877-882

a/ Degeneració de +HLVDOVVICVS Creu interior

r/ +BARCINONA o similar Símbol desconegut en forma de rusc

Pesos: 1,32, 1,40 g Ø: 18,5-21 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 13 (+H.HCVSIVVV retrògrada i +BARCINONA. exterior) i tipus 14 (+HVDOIIVCI exterior i +RARCI...NA retrògrada).

D. Carloman (882 i 884), Carles el Gras (884-887) i Odó (887-898), reis de França

El període entre el 882 i el 898 és incert pel que fa a la numismàtica barcelonina. D'entrada, hem de descartar que alguna de les emissions episcopals a nom de Carles pugui correspondre a Carles el Gras, atès que la seva autoritat no sembla haver reeixit a Aquitània. Pel que fa a Odó, la seva autoritat sí que arribà a consolidar-se a la Marca Hispànica, per bé que no immediatament. No es coneix cap moneda de Barcelona que dugui el nom d'aquest monarca i que es pugui atribuir al seu regnat. És massa arriscat atribuir-li les monedes episcopals i les dels anells que duen la imitació del nom ODDO a la llegenda. Això és perquè aquesta imitació apareix només a les monedes més petites, que també haurien de ser les més tardanes i més properes a la data límit del conjunt Espanya-2 (925).

Per tant, l'emissió de moneda a Barcelona en el període 882-898 ha de correspondre's a les peces de la mida i pes mitjans, que en cap cas duen la llegenda d'imitació odònica, sinó que duen la llegenda a nom de Carles, més o menys llegible.

És a partir d'aquest moment que el nou catàleg s'allunya del paradigma publicat per Balaguer. Els pesos de les monedes d'aquest període es redueixen en relació als de regnats anteriors.

B-6

Diner. 882-898

a/ +CARLVVS REX o similar

Creu interior

r/ +BARCINONA o similar

Símbol desconegut en forma de rusc

Pesos: 0,8-1,30 g

Ø: 17-18 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 9-3, 9-4, 9-5, 9-8.

Troballes: Catalunya (898-926)

B-7

Òbol. 882-898

Semblant a l'anterior, però a l'anvers creu interior amb punts als espais

Pesos: 0,56, 0,56, 0,66 g Ø: 13-15 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 10-1, 10-2, 12-1, 12-2.

Troballes: Catalunya (898-926)

E. Carles el Senzill (895-929), rei de França

Durant aquest regnat, les emissions episcopals continuen la tendència iniciada la dècada anterior. D'una banda, el pes i el diàmetre de les monedes es redueixen considerablement. De l'altra, les llegendes esdevenen una successió de signes i

traços sense sentit, però que originàriament devien voler imitar les primeres monedes episcopals a nom de Carles el Calb.

Aquesta degeneració de les llegendes deu tenir alguna cosa a veure amb la progressiva desvinculació política per part dels comtats catalans de la cort reial. Carles el Senzill fou reconegut a Catalunya de manera poc entusiasta, i ni Raül ni Robert aconseguiren legitimar la seva posició més enllà dels seus dominis directes. No és estrany, doncs, que s'hagués iniciat un procés de feudalització de la moneda barcelonina, en mans primer del bisbe i després del comte Sunyer (911-947).

A aquest període atribueixo la major part de les monedes del conjunt Espanya-2, que són de mida i pes petits. Són les monedes més abundants i, per tant, també les més recents. Com he assenyalat abans, coexisteixen tres tipus de monedes amb la mateixa metrologia. Les del símbol indeterminat en forma de rusc han de ser episcopals de Barcelona. Les dels anells han de ser comtals. I les de les creus, si es confirma llur atribució barcelonina, poden ser les darreres emissions episcopals o les primeres comtals. Tot sembla indicar, a més, que les emissions episcopals i comtals simultanejaven en el temps durant part de la primera meitat del segle x. Els documents escrits ja assenyalaven l'existència de moneda comtal abans de l'any 934.

La majoria de monedes dels anells, i també alguna de les episcopals, duen una deformació de la llegenda odònica a l'anvers, semblant a la utilitzada en el prototipus de les monedes de Tolosa de Llenguadoc d'aquest monarca. El nom O:D:DO es copia i apareix de diferents maneres: OOO, OOOO, O:IOO, +OOO, mai massa visibles.

E.1) Emissions episcopals

B-8

Diner (i potser també òbols). 895-c. 920

a/ Inintel·ligible

Creu interior amb o sense punts als espais

r/ Inintel·ligible

Símbol desconegut en forma de rusc

Troballes: Espanya 2 (925)

– Grup de pesos entre 0,8 i 1 g

B-8a 0,94 g Ø: 16 mm Balaguer 9-2

B-8b 0,96 g Ø: 17,4 mm Balaguer 9-6

B-8c 0,82 g Ø: 15 mm Balaguer 9-7

B-8d (0,72 g) Ø: 14 mm Balaguer 10-3 Creu formada per triangles

B-8e (0,8 g) Ø: 15 mm Espanya-2 (31)

– Grup de pesos entre 0,5 i 0,6 g

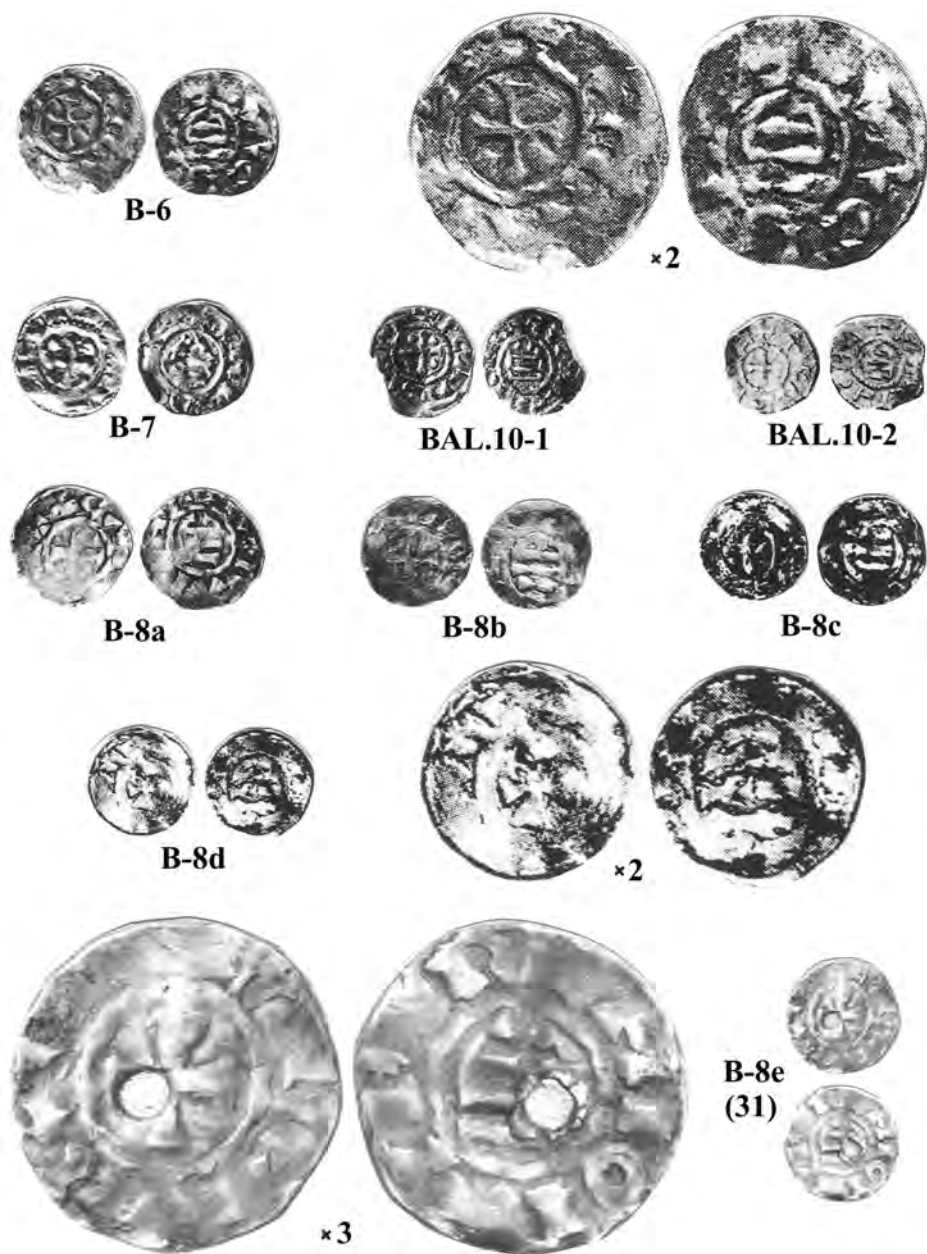
B-8f 0,5 g Ø: 13,5 mm Espanya-2 (32)

B-8g 0,6 g Ø: 13,5 mm Espanya-2 (33) Punts als espais de la creu

– Grup de pesos entre 0,2 i 0,3 g

B-8h 0,25 g Ø: 12 mm Espanya-2 (34) Llegenda odònica

B-8i 0,2 g Ø: 11 mm Espanya-2 (35)

Làmina V. Catàleg de monedes de Barcelona:
Episcopals de Carloman a Carles el Senzill (pes mig).

E.2) Emissions episcopals o comtals del tipus de la creu i semblants

B-9

Diner. c. 910-c. 925 (pes 0,5-0,6 g).

a/ Inintel·ligible Creu interior formada per triangles

r/ Inintel·ligible Creu interior formada per triangles

Bibliografia: Botet, vol. III, p. 547.

Troballes: Espanya 2 (925)

B-9a 0,51 g Ø: 13 mm Botet, v. III, p. 547 / GNC 34.102

B-9b 0,5 g Ø: 13 mm Espanya-2 (36)

B-9c 0,35 g Ø: 13,5 mm Espanya-2 (37)

B-9d 0,5 g Ø: 13 mm Espanya-2 (38)

B-9e 0,4 g Ø: 13 mm Espanya-2 (39)

B-9f 0,6 g Ø: 13,5 mm Espanya-2 (40)

B-9g 0,7 g Ø: 13-14 mm Espanya-2 (41) Creu eixamplada

B-9h 0,51 g Ø: 13 mm GNC 34.101 Creu eixamplada

B-10

Diner. c. 910-c. 925 (pes 0,5-0,6 g).

a/ Inintel·ligible Creu de cinc braços o conjunt de traços

r/ Inintel·ligible Creu interior formada per triangles

B-10a 0,5 g Ø: 14 mm Espanya-2 (42)

B-10b -- Ø: 13 mm Botet, v. III, p. 547

B-11

Diner. c. 910-c. 925 (pes 0,5-0,6 g).

a/ Inintel·ligible Monograma carolingi

r/ Inintel·ligible Creu interior formada per triangles

Pes: 0,5 g Ø: 14 mm

Bibliografia: Inèdita.

Troballes: Espanya 2, núm. 43 (925)

E.3) Emissions comtals del tipus dels anells (comte Sunyer, des del 911).

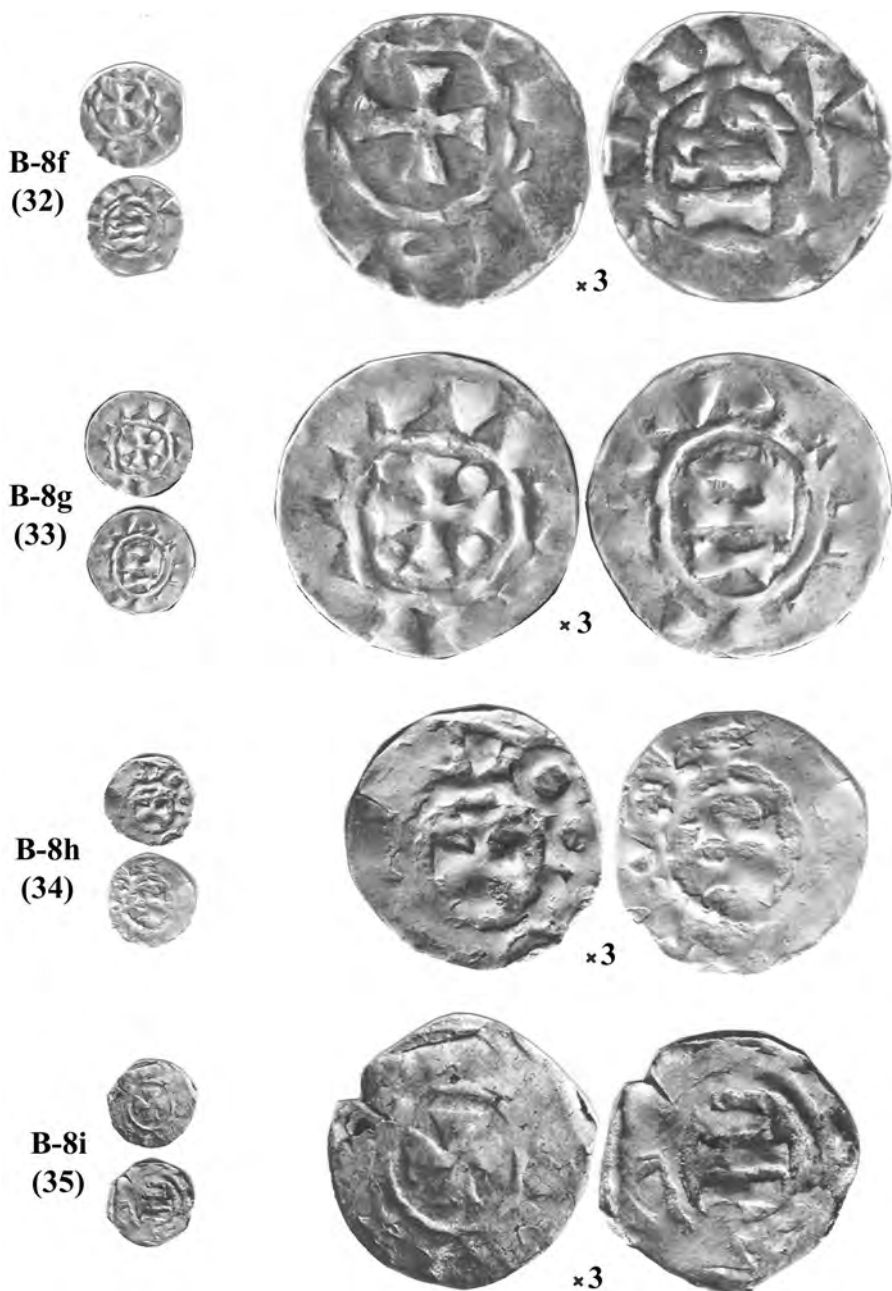
B-12

Diner. c. 910-c. 936 (pes 0,5-0,6 g).

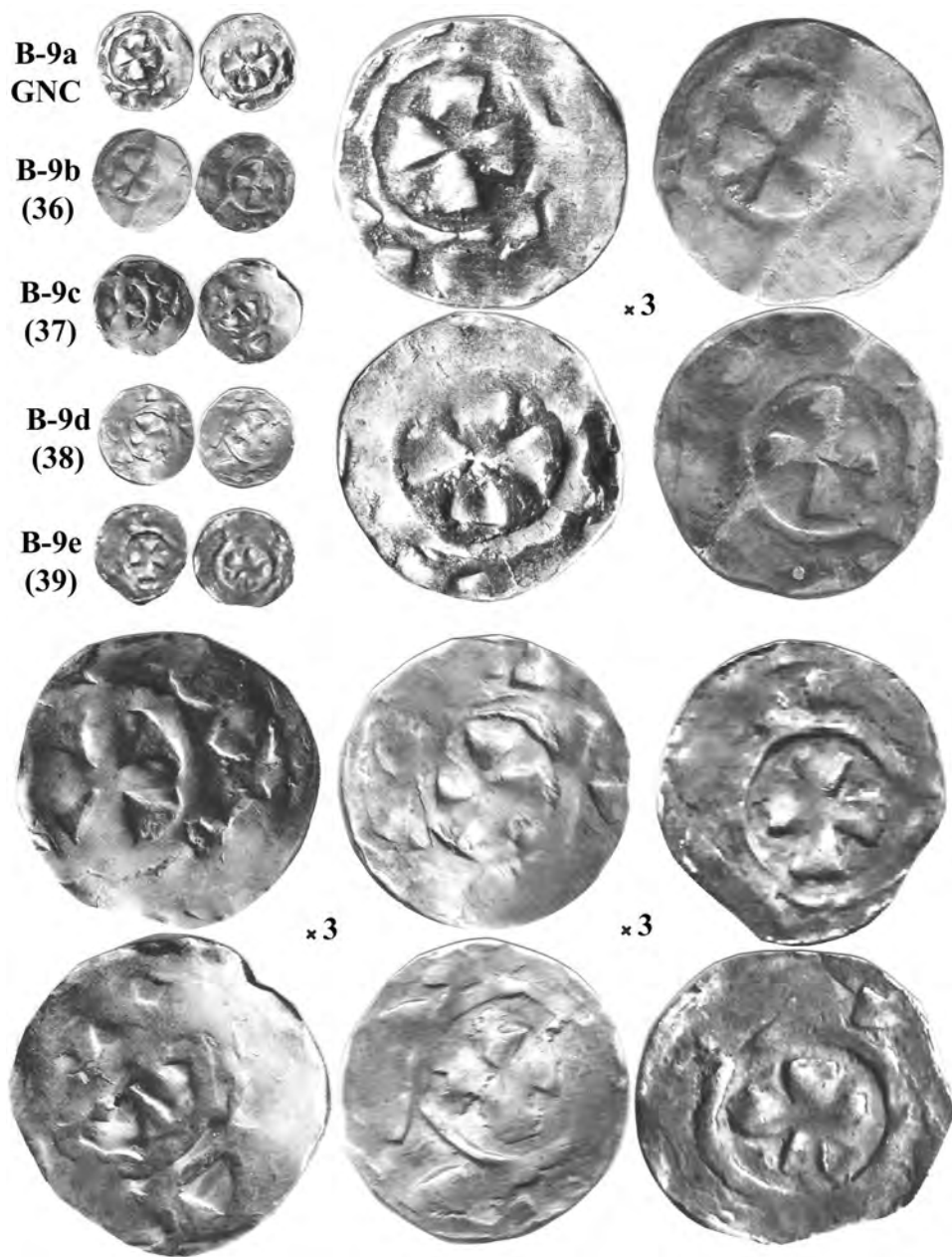
a/ Inintel·ligible Creu interior

r/ Inintel·ligible Tres anells, de vegades amb punts als espais o al centre dels anells

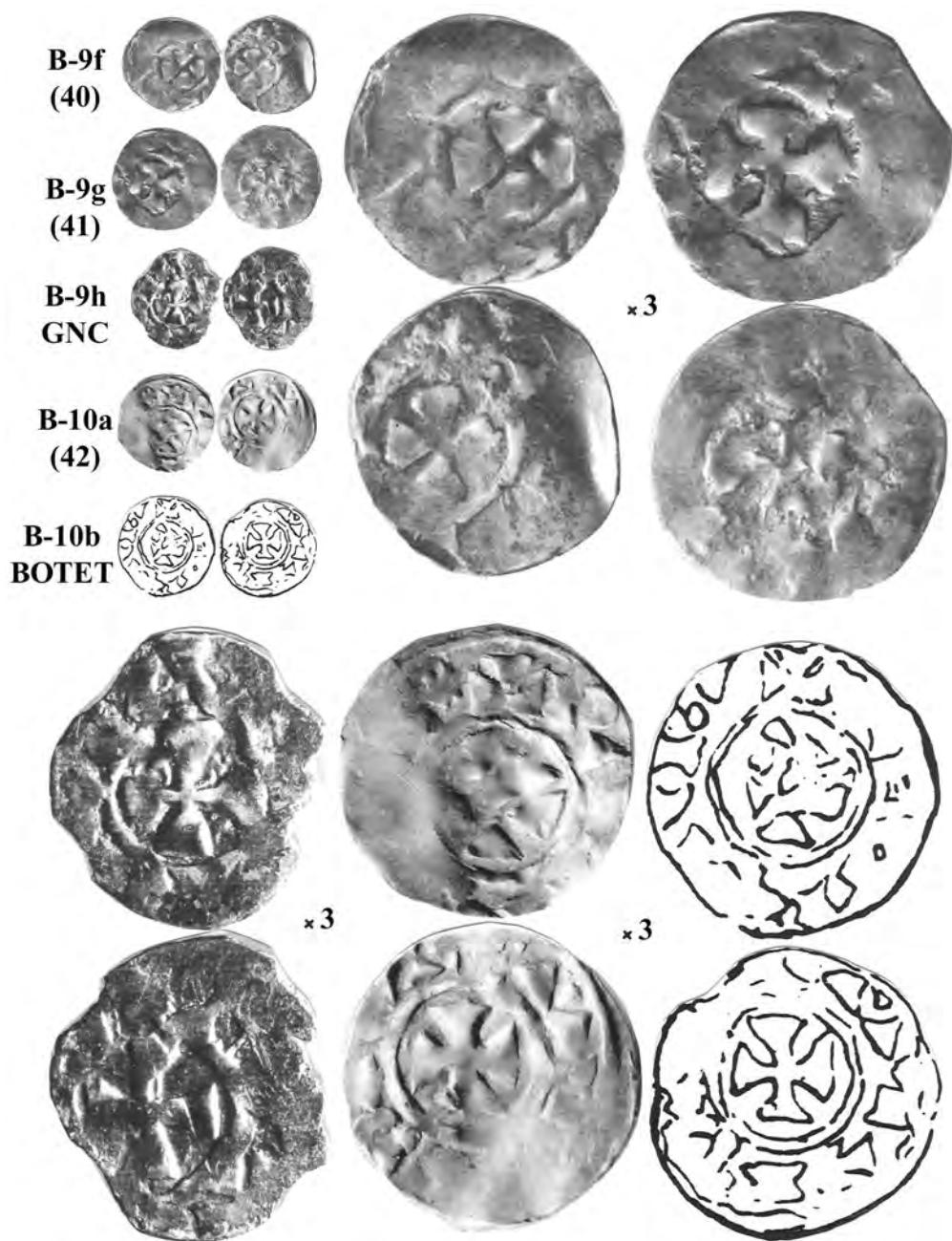
Bibliografia: Botet, vol. III, p. 547; Balaguer tipus 17.

Làmina VI. Catàleg de monedes de Barcelona:
Episcopals del temps de Carles el Senzill (pes baix).

Làmina VII. Catàleg de monedes de Barcelona:
Episcopals o comtals del temps de Carles el Senzill (tipus de la creu).

Làmina VIII. Catàleg de monedes de Barcelona:
Episcopals o comtals del temps de Carles el Senzill (tipus de la creu i similars).

Troballes: Espanya 2 (925)

B-12a	0,5 g	Ø: 14 mm	Balaguer 17-1	llegenda odònica
B-12b	0,49 g	Ø: 14 mm	Botet, v. III, p. 547; Balaguer 17-2.	Ídem
B-12c	0,7 g	Ø: 14 mm	Espanya-2 (44)	llegenda odònica
B-12d	0,5 g	Ø: 14 mm	Espanya-2 (45)	llegenda odònica
B-12e	0,5 g	Ø: 14 mm	Espanya-2 (46)	Sense OOOO
B-12f	0,5 g	Ø: 13,5 mm	Espanya-2 (47)	llegenda odònica
B-12g	0,6 g	Ø: 14-15 mm	Espanya-2 (48)	llegenda odònica
B-12h	0,5 g	Ø: 15 mm	Espanya-2 (49)	+(...)LVS ?

F. Sunyer (911-947) i Borrell II (947-992), comtes de Barcelona

No coneixem cap moneda atribuïble als comtes catalans del segle X que sigui posterior a la data límit del conjunt Espanya-2 (any 925). És probable que les monedes del comtat de Barcelona continuïn la tipologia dels anells, perquè Ramon Borrell (992-1018) encara l'utilitza a les seves monedes. En canvi, no podem aventurar la metrologia d'aquestes peces. La documentació conservada confirma la fabricació de monedes al llarg del segle X, però no fa cap esment a les seves característiques.

G. Ramon Borrell (992-1018), comte de Barcelona

Amb les rectificacions que acabo de fer, la numismàtica de Ramon Borrell es redueix a una sola peça:

B-13

Diner. 992-1018

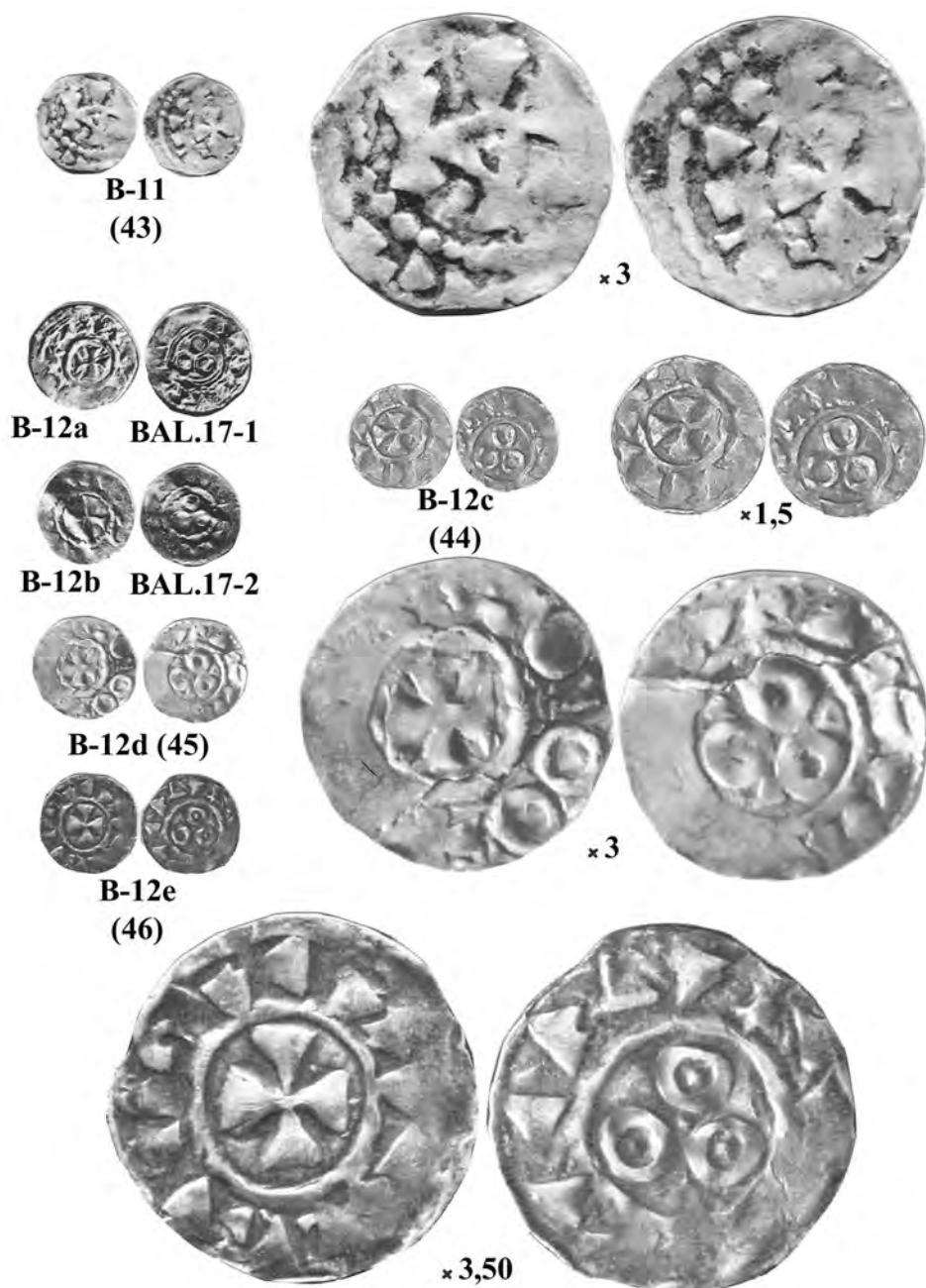
a/ +RAIMS Creu interior

r/ +BARCA Tres anells

Pesos: 1,02, 1,17 g Ø: 18,5-19 mm

Bibliografia: Balaguer tipus 15 i 16 (+BARCA retrògrada); Botet 17.

Aquesta emissió és inqüestionable, perquè la clara lectura RAIMS només pot fer referència al comte Ramon Borrell. Ara bé, les seves característiques formals ens destorben la interpretació de l'evolució monetària del comtat de Barcelona. Com s'explica l'existència d'un diner de pes alt intercalat al mig d'emissions de pes molt reduït? Amb el nou paradigma, l'evolució metrològica de les monedes barcelonines canvia substancialment.

Làmina IX. Catàleg de monedes de Barcelona: Tipus especial.
Comtals del temps de Sunyer i Carles el Senzill (tipus dels anells).

	dates	pes	diàmetre
Sunyer	911-947	0,2 / 0,5	12 / 14
Borrell II	947-992	desconegudes	
Ramon Borrell	992-1018	1,1	19
Berenguer Ramon I	1018-1036	0,2-0,3	13-14

Coneixent ara el precedent monetari del període 910-925, potser ens caldrà replantejar les característiques que hom ha atribuït a les emissions de Ramon Borrell i Berenguer Ramon.

Des del 1979, l'any en què se celebrà el I Simposi Numismàtic de Barcelona, fins avui, l'estudi de la moneda comtal catalana ha protagonitzat una veritable revolució. Hem avançat a gambades i hem deixat absolutament obsolets estudis que fa trenta anys es consideraven de difícil millora. Però encara no podem ni tan sols intuir les sorpreses que la numismàtica altmedieval catalana ens proporcionarà els propers anys.

Làmina X. Catàleg de monedes de Barcelona:
Comtals del temps de Sunyer i Carles el Senzill (tipus dels anells). Diner de Ramon Borrell.